

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Bakalářská práce

Tereza Skácelová

***Lidé z maringotek* v kontextu tvorby Eduarda Basse**

‘Lidé z maringotek’ in the context of Eduard Bass’ work

Vedoucí práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Chtěla bych velmi poděkovat doc. Mgr. Eriku Gilkovi, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení, které mi při psaní bakalářské práce poskytl.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Život Eduarda Basse	4
3	Literární činnost Eduarda Basse	8
4	Lidé z maringotek	11
4.1	Proslov hraběte D'Ascensons-Létardais.....	13
4.2	Vyprávění hráče na xylofon	17
4.3	Povídka krále střelců	20
4.4	Vzpomínka malíře stínoher	22
4.5	Úvahy zkušeného iluzionisty.....	24
4.6	Příběh vysloužilého voltizéra	25
4.7	Podotknutí mistra těžké váhy	27
4.8	Příhoda cirkusového kapelníka.....	29
4.9	Historie manéžního šaška	30
4.10	Doslov mudrujícího excentrika	32
5	Kritická recepce Bassova díla s tematikou cirkusu	34
6	Leitmotiv cirkusu.....	37
7	Platonův <i>Symposion</i> a jeho vliv na povídkový soubor	39
8	<i>Cizinec</i> Alberta Camuse vs. Bassova <i>Povídka krále střelců</i>	41
9	Závěr	43
10	Anotace	44
11	Literatura	45

1 Úvod

Jméno spisovatele Eduarda Basse nepatří v povědomí širokého spektra čtenářů mezi neznámé, a to zejména díky velmi oblíbenému románu *Cirkus Humberto*, který byl vydán za druhé světové války v roce 1941. Právě vydáním tohoto románu se autor stal čtenářsky velmi populárním. V nelehké okupační době dával svým čtenářům hluboký pocit sounáležitosti a neutuchající naděje. Hrdinové mohli být považováni za vzor díky své skromnosti, pracovitosti, odvaze, odhodlanosti, ale především vlastenectví.

Bassovu prvnímú románu s cirkusovou tematikou *Cirkus Humberto* (1941) věnovala velkou pozornost literární kritika, která se téměř bez výjimky shodovala na kladném hodnocení. Kritici vyzdvihovali především detailní znalost prostředí cirkusu a hrdost na českou národnost.

Eduard Bass se vyznačoval všestranností a plně se věnoval nejrozličnějším druhům umění. Byl nejen beletrista, satirik, fejetonista, novinář, publicista, redaktor Lidových novin, ale dokonce herec, recitátor či kabaretiér.

Literární činnost tohoto autora lze rozdělit do dvou tvůrčích období, jak podotkl Jiří Skalička: „Je to životní a tvůrčí období před první světovou válkou a za ní, a pak období před druhou světovou válkou a opět v jejím běhu.“¹ Tato bakalářská práce se bude týkat především druhé fáze Bassovy beletristické tvorby, tedy období protektorátní doby, jelikož se právě tehdy prozaik nejvíce zaměřil na cirkusovou a kabaretní tematiku.

Bassova literární tvorba je velmi rozsáhlá, přesto se o ní odborná literatura příliš nezmiňuje. Ať jde o Bassovy kratší publikace, nebo stěžejní román o putování cirkusu Humberto, nabízí se otázka, z jakého důvodu se literární badatelé rozsáhlým a kladně hodnoceným Bassovým dílem příliš nezabývají. Jak uvádí ve své studii Erik Gilk o románu *Cirkus Humberto*: „Přesto je literárněhistorická recepce Bassova opus magnum spíše neuspokojivá a rozhodně neodpovídá jeho významu a poměrně širokému spektru bezprostřední kritické recepce“.²

¹ SKALIČKA, Jiří. *Eduard Bass – cesta osobnosti*. Česká literatura, 37 (1), 1989, s. 55

² GILK, Erik. *Ke vzniku a recepci Bassova protektorátního románu*. Bohemica litteraria. Brno: Filozofická fakulta MU, 21 (1), 2018, s. 88

Tato práce se nebude primárně soustředit na Bassův nejznámější román *Cirkus Humberto*,³ ale především na soubor povídek, kterým autor pokračoval v tematice cirkusu a který byl v roce 1942 vydán pod příznačným názvem *Lidé z maringotek*. Eduard Bass tuto povídkovou knihu věnoval v úvodu čtenářům předešlého románu, což nebývá v literatuře příliš obvyklé. V povídkovém souboru se ještě jednou vrátil do prostředí manéže, maringotek, cirkusových stanů, artistů, klaunů a dalších umělců, které spojuje láska k cirkusu.

V úvodní části práce bude zmíněno několik informací o životě a tvorbě tohoto „všestranně orientovaného umělce a novináře“.⁴ Za shrnutí stojí nejen Bassovo mládí, ale rovněž působení v kabaretu Červená sedma a práce v redakci Lidových novin.

Ústřední část bakalářské práce bude soustředěna na povídkový soubor *Lidé z maringotek*. Důvodem je fakt, že tento soubor povídek je ve srovnání s románem *Cirkus Humberto* neprávem poněkud opomíjen. V množství odborných prací a studií existuje o povídkách *Lidé z maringotek* pouze krátká a stručná zmínka. S určitostí je možné předložit tvrzení, že Bassův povídkový soubor by si zasloužil mnohem větší pozornost mezi literárními badateli, a proto bude východiskem pro naši analýzu.

Nutnou poznámkou je, že obě Bassova díla z prostředí cirkusu spolu vzájemně souvisejí, jedno na druhé tematicky navazuje a vyšla v krátkém časovém rozmezí, jsou jejich recenze a reakce ze strany kritiky vzájemně provázány. Proto bude v kapitole týkající se této problematiky uvedeno několik důležitých recenzí, které se týkají obou Bassových děl.

Cílem bakalářské práce bude nejprve představit celkový koncept povídkového souboru, nastínit dějovou linii, podat ucelenou analýzu a interpretaci jednotlivých povídek obsažených v souboru *Lidé z maringotek*, se záměrem nalézt mezi nimi určitou souvislost a shrnout společné a odlišné atributy.

Za podstatné považujeme vyzdvihnout, že ve většině povídek je patrný a velmi zřetelný vliv myšlenek antických filozofů, především Platona, ale také pozdějšího myslitele a představitele existencialismu Alberta Camuse. Tyto skryté myšlenky a odkazy právě z oblasti filozofie povídkový cyklus vyzdvihují do oblasti vyšší umělecké

³ Přesto tento významný Bassův román nemůže být jednoduše opomenut.

⁴ MACHALA, Lubomír a kol.: *Panorama české literatury (1) do roku 1989*. Praha: Knižní klub, 2015, s. 270

literatury. Povídky, které obsahují tyto myšlenky budou v závěru práce analyzovány v samostatných kapitolách a na konkrétních příkladech bude předvedena spojitost zmíněných děl.

Struktura práce je tedy velmi jednoduchá. Nejprve se věnujeme postavě samotného spisovatele, další kapitoly podřízeny konceptu povídkového souboru. Následně jsou vybrány kritické reakce na Bassovo dílo s cirkusovou tematikou. V závěru se snažíme upozornit na myšlenky, které odkazují na díla známých myslitelů z oblasti filozofie.

2 Život Eduarda Basse

Eduard Bass (vlastním jménem Eduard Schmidt) se narodil v Praze 1. ledna 1888 a zemřel 2. října 1946 na srdeční chorobu, taktéž v Praze. Jeho otec měl v pražské Hostivaři továrnu na kartáče a v Celetné ulici malý obchod s touto komoditou. Jelikož měl Eduard Bass za sourozence jen jednu sestru, předpokládal otec, že jediný syn převezme rodinný podnik a bude v tomto odvětví pokračovat.

Mladý Eduard vystudoval obchodní akademii v Praze, kde v roce 1905 odmaturoval. Ihned po maturitě odjel o prázdninách do Belgie. Po návratu do vlasti začal pracovat jako učeň v otcově továrně a zároveň se přihlásil na vysokou školu, kde chtěl studovat chemii.

Od mládí měl Bass blízko ke kabaretu, a tak pod záminkou obchodní cesty odjel do Švýcarska, Německa a Francie. Právě v zahraničí se poprvé setkal s uměleckým světem, především s prostředím kabaretu a varieté. V této době Bass pocíťoval nelehký vnitřní rozpor. Na jedné straně jej zajímalo umění, na druhé straně stála odpovědnost k rodinné firmě.

Po návratu z ciziny v roce 1907 dostal Bass příležitost recitovat Gellnerovy, Šrámkovy, Hlaváčkovy, Macharovy nebo Tomanovy básně. Z toho důvodu Bass nastoupil do angažmá nového pražského kabaretu Etablissement Schöbl, který sídlil v domě U Bílé labutě v ulici Na Poříčí.

V tuto chvíli také došlo ke změně jeho jména, jelikož v kabaretu už vystupoval jistý František Leopold Šmíd a také, jak ve své knize uvádí Jiří Červený, si otec nepřál, aby Eduard účinkoval pod jménem rodiny a dělal tak ostudu dobrému jménu.⁵ Údajně kvůli svému hlubokému hlasu dostal nejprve pseudonym Bas, později uváděný jako Bass.⁶

Bassovo působení v prostředí kabaretu Na Poříčí nemělo dlouhého trvání. V roce 1911 odešel pracovat jako konferenciér do pražské Lucerny. Práce konferenciéra byla také pouze krátkodobým angažmá, a tak se mladý Eduard přece jen nakonec rozhodl vrátit k předurčené rodinné profesi a stal se obchodním zástupcem v továrně na kartáče.

⁵ ČERVENÝ, Jiří. *Červená sedma*. Praha: Orbis, 1959, s. 120

⁶ FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985, s. 155

Díky svému postavení v rodinné firmě měl Bass možnost cestovat po světě a poznat různorodá umělecká prostředí, především prostředí šantánů a kabaretů.

V roce 1913 se Bass na jedné ze svých obchodních cest v Luhačovicích poprvé setkal s kabaretní scénou Červená sedma. Zde během představení pokřikoval ze své lóže na herce a ti na něj pohotově reagovali. Po představení za Eduardem přišel jeden ze zakladatelů souboru Jiří Červený a nabídl mu spolupráci.

V kabaretu Červená sedma začal Bass vystupovat nejprve jako humorista. Zcela po svém zde přepracovával výstupy Jeana Paula a dalších umělců a opět byl jakýmsi průvodcem celého představení. Bass původní amatérské seskupení převedl na profesionální scénu. Červená sedma se vyznačovala netypickými prvky kabaretu, kterými byla například improvizace nebo vlastní písně a šansony. V tomto kabaretu také nesměly působit ženy, jelikož se tvůrci chtěli oprostít od nevkusného šantánu, kde ženy slouží pouze jako zábava pro muže, a proto ženské role ztvárňovali muži.

Z finančních důvodů si Červená sedma nemohla dovolit stálé jeviště a také chyběla vedoucí osobnost, jelikož Jiří Červený musel odejít za prací. Vedení souboru nakonec převzal J. A. Kubišta.

V roce 1915 bylo kvůli první světové válce působení Červené sedmy přerušeno a členové kabaretu museli narukovat do armády. I Basse nástup do armády neminul. Kvůli zdravotním potížím nejprve Eduard Bass zastával funkci tzv. sanitáka ve vojenské nemocnici v Hradčanech a později byl ze služby uvolněn úplně.

V srpnu roku 1917 přijal Bass angažmá v plzeňském divadle, kde působil jako činoherní herec a režisér: „Za války měl ještě dvojí literární zaměstnání. Jednak redigoval v nakladatelství Springrově kabaretní edici ‚Syrinx‘, kde vycházely převážnou většinou práce sedmičkářů; jednak vydával své vtipné politické čtyřstránkové Letáky.“⁷

Letáky Bass vydával již od roku 1910, poté se vydávání zastavilo z finančních důvodů a jejich vydávání bylo opět obnoveno v roce 1917. *Letáky* vtipným a satirickým způsobem narážely na tehdejší soudobé významné osobnosti, především z oblasti politiky.

Poté se stal členem nově vybudovaného divadla Rokoko, kde nějakou dobu působili členové Červené sedmy. Ředitelem divadla byl Karel Hašler, který měl značně

⁷ ČERVENÝ, Jiří. *Červená sedma*, op. cit., s. 126

odlišné umělecké názory a představy než „sedmičkáři“. To byl důvod, proč mezi nimiž vznikala řada konfliktů. Nakonec byl do čela Rokoka postaven sám Eduard Bass. Během působení v Rokoku se dokonce oženil s herečkou tamního souboru, Táňou Krykovou.

V roce 1915 Bass Rokoko opustil. Začal se hojně věnovat publikační činnosti a poprvé vydal vlastní díla knižně. Šlo především o texty, které souvisejí s jeho kabaretiérskou činností, a sice *Pegas k drožce připravený* (1917) příručka *Jak se dělá kabaret?* (1917)⁸

V roce 1918 se členové Červené sedmy opět sešli v pražském hotelu Centrál, kde vznikla poprvé *Scéna Červené sedmy*. Jejím uměleckým cílem bylo vytvořit literární kabaret, který bude nabádat diváky k přemýšlení a jehož repertoár se bude zároveň dotýkat aktuálních politických a společenských témat.

Na konci první sezony odešel z ředitelského postu Jiří Červený a do vedení opět nastoupil Eduard Bass. Založili vlastní nakladatelství a začali vydávat *Věstník Červené sedmy*. V roce 1920 Bass z kabaretu odešel, protože se rozhodl přijmout nabídku redaktorského místa v *Lidových novinách*.

Eduard Bass se věnoval zároveň redakční činnosti čtrnáctideníku *Šibeničky*, kam psali přední čeští autoři jako Stanislav Kostka Neumann, Viktor Dyk či Fráňa Šrámek. I přes to, že se *Šibeničky*⁹ vyznačovaly sarkastickými a humoristickými články, neměly široké spektrum čtenářů. Zanedlouho také trpěly nedostatkem papíru a následně došlo k jejich zániku.

V roce 1921¹⁰ nastoupil Bass do redakce *Lidových novin* a dostal nelehký úkol založit jejich pobočku v Praze. Bass byl často podepsán pod fejetony, sloupky, rozhlásky a dalšími příspěvky. Sám šéfredaktor Heinrich jej považoval za spisovatele-novináře. V květnu 1933 se stal jejich šéfredaktorem namísto Arnošta Heinricha, který zemřel.

Za druhé světové války byl nucen z *Lidových novin* odejít a po roce 1945 se do nich pouze nakrátko vrátil. Jelikož Lidové noviny vycházely v okupační době, byly

⁸ Spíše rozsáhlou studii o kabaretu původně chtěl vydat spolu s Jiřím Červeným, ale nakonec se od tohoto plánu upustilo. Tato kniha byla v roce 2012 reeditována Milanem Šotkem.

⁹ Vycházely v letech 1919 až 1921.

¹⁰ V této době také končí činnost souboru Červená sedma.

tehdejší vládou zastaveny a byly přejmenovány na *Svobodné noviny*. Rok nato Eduard Bass zemřel.

3 Literární činnost Eduarda Basse

Literární činnost Eduarda Basse je velmi rozsáhlá a různorodá. Roku 1921 vyšla knižně díla *Letohrádek jeho milosti* a *Případ 128*. Za zmínku stojí, že dílo *Případ 128* vzniklo v době první světové války. V dané době čtenářům předkládalo ostrou satiru, kterou reagovalo na tehdejší politickou situaci.

V roce 1922 vyšel román pro mladé, *Klapzubova jedenáctka* (1922). Původně vycházel v Lidových novinách na pokračování. Příběh pojednává o tom, jak chudý chalupník Klapzuba vychová ze svých jedenácti synů veleúspěšný a neohrožený fotbalový tým. Kniha se věnuje fotbalové tematice a tehdejší dobovou kritikou byla velmi kladně ohodnotila: „Knižka vedle ceny ušlechtilého a vzácného humoru má i význam jiný pro dětskou literaturu: tak má vypadat umělecká kniha, jíž by se nelišila literatura pro mládež od literatury pro dospělé.“¹¹

Od roku 1929 začaly vycházet soubory reportáží a fejetonů, které byly nejprve publikovány v Lidových novinách. Jednalo se o tituly *Potulky pražského reportéra* (1929), *Jak rok běží* (1930), *Holandský deníček* (1930), *Pod kohoutkem svatovítským* (1942), *Kázáníčka* (1942) a *Křižovatka u Prašné brány* (1947).

První knihou věnovanou tematice cirkusu byl povídkový soubor *Šest děvčat Williamsových a jiné historky* (1930). V nezávislém týdeníku *Přítomnost*, který redigoval Ferdinand Peroutka, byla vyzdvížena jeho vyšší umělecká hodnota než u většiny současných autorů, dále psychologie postav a vytříbený humor.¹² Povídky jsou rozděleny na dva oddíly – „Historky z naší rodiny“ a „Povídky odjinud“. V druhém oddílu dominuje povídka *Šest děvčat Williamsonových*, „která je hutností obsahu románem v kostce, neb chcete-li dokonalým filmovým libretem, v němž je dějové i scénicky pamatováno na vše, čím možno karikovati život, ale i ozřejmit světlé tóny stínu“.¹³

Ve třicátých letech se Bass věnoval novinářské tvorbě, což se projevovalo například v jeho reportážní knize *Divoký život Alexandra Stravinského* (1934). V *Přítomnosti* jej ohodnotil František Götz takto: „Zvládl dobrodružný osud Stravinského v jeho celé šíři, předvedl mnoho neznámých faktů a dějů i mnoho podivných

¹¹ V. F. S.: Eduard Bass: *Klapzubova jedenáctka*. *Přítomnost: nezávislý týdeník*. Praha: František Borový, 1928, 5 (37), s. 70

¹² *Přítomnost: nezávislý týdeník*. Praha: František Borový, 1930, 7 (44), s. [704a]

¹³ *Ibid.*, s. [705b]

souvislostí. Dovedl však fakta hodnotit, třídit a leckdy dost přesně, jindy jen přibližně vyslovit historickou pravdu. Nepíše jen zábavné anekdoty, ale kreslí životní vývoj Stravinského, zamýšlí se do základních zdrojů jeho charakteru a kreslí postupně evoluci jeho zločinné dráhy. [...] Tento pohled do houbovitého podzemí světové politiky a ekonomie je otřásající a úžasný.“¹⁴

Revoluční politickou situaci roku 1848 Bass literárně zpracoval dílem *Čtení o roce osmačtyřicátém „ze společenského života předbřeznové Prahy“*.¹⁵ Nejprve vycházelo v *Lidových novinách* na pokračování, knižně vyšlo v roce 1940. Ve *Studentském časopise* v roce 1940 reagovala kritika na dílo následovně: „Kronika, črtající vzrušeně i mistrovsky obraz českého národního života na pozadí a v kouzelném rámci života předbřeznové Prahy, v jejichž kulisách ožívají skvěle zachycené postavy českých buditelů, básníků a umělců“.¹⁶

V roce 1941 vyšla Bassova nejznámější kniha a také jeho první velký román *Cirkus Humberto*, o rok později na čtenářsky velmi oblíbené dílo navázal Bass povídkovým souborem *Lidé z maringotek*.

Podle Františka Götze v *Cirkusu Humberto* „dospěl Bass s překvapující rychlostí k plnému epickému tvaru, když předvedl široký a bohatě prokreslený obraz velkého cirku jako světa zcela svéprávného, majícího svůj řád, své ovzduší a svůj životní rytmus, předvedl jeho předhistorii, jeho mocný vzestup i pozvolný rozklad a pád, a třeba komponoval své dílo jako mnohonásobný proud dějů, jež se rozvíjejí stále novými epizodami, dovedl s vrozenou kompoziční jistotou vložit do středu díla silný lidský typ, jenž k sobě dostředivou silou poutá celek až příliš rozbujelý.“¹⁷

Jaroslav Kunc ve svém slovníku uvádí, že Bass „vždy dovedl šťastně charakterizovat prostředí, typy a lidské vztahy. Skladatel repertoárních kabaretních drobností měl smysl pro cenu lidské obyčejnosti, dovedl vášnivě pátrat po každodenní

¹⁴ *Přítomnost: nezávislý týdeník*. Praha: František Borový, 1934, 11 (30), s. [480b]

¹⁵ MACHALA, Lubomír a kol.: *Panorama české literatury (1) do roku 1989*. op. cit., s. 270

¹⁶ *Studentský časopis*. Praha: Borový, 1940, 20 (3), s. 95

¹⁷ GÖTZ, František. *Literatura mezi dvěma válkami: (výbor z díla)*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 208

životní bizarnosti, dovedl kombinovat vtipné náznaky a podat reportáž dobré úrovně i formy.“¹⁸

Eduard Bass byl také známý svými deníky a zápisky, které shrnoval pod název *Naše Kronika* (tzn. kronika samotného autora a jeho manželky Táni Bassové-Schmidtové) a jež končí rokem 1938. Editorky Marie Krulichová a Milena Vinařová v roce 1985 vytvořily z tohoto díla ucelený výběr s identickým názvem.

¹⁸ KUNC, Jaroslav. *Slovník českých spisovatelů beletristů: 1945-1956*. Praha: SPN, 1957, s. 21

4 Lidé z maringotek

V následující části bakalářské práce budeme podrobně analyzovat jednotlivé povídky Bassova souboru *Lidé z maringotek*. Pozornost bude zaměřena na interpretaci jednotlivých příběhů a nastínění dějové linie všech deseti povídek.

Eduard Bass, jak již bylo v úvodu zmíněno, dílo *Lidé z maringotek* poněkud netradičně věnoval čtenářům svého předchozího románu: „Neobvyklé věnování mělo by platit především těm z nich, kteří spisovatele doslova obléhali svou účastí, dychtiví zejména se dozvědět, odkud má tu skvělou věrojatnost v malbě cirkusového prostředí a v kresbě charakterů utvářených existenčním odbornictvím, zda k ní dospěl vlastní osobní zkušeností, životem u cirkusu.“¹⁹ Jak sám autor v úvodu k souboru uvádí: „Nevím však opravdu, jak jinak osvědčiti vděčnost za zcela výjimečnou účast, kterou mi projevíli čtenáři *Cirkusu Humberto*. Každý spisovatel má nějaké milé zkušenosti se zájmem svého publika, ale neslyšel jsem od žádného z nich, že by byl zahrnut tolikerými projevy zájmu, kolik jsem jich písemně, telefonem i osobně sklídl za onen román.“²⁰

Protože měla předchozí kniha nevídaný úspěch, Bass se rozhodl nevyužité nápady ztvárnit ve formě deseti povídek. V Lidových novinách bylo uvedeno, že na rozdíl od *Cirkusu Humberto* se zde Bass zaměřuje na osudy jednotlivých postav, soustředí se na jejich velmi pestrý příběh, který se mu podařilo vystihnout i na ploše krátkého útvaru, jakým je povídka.²¹

Povídky souboru svým způsobem doplňují motivy předchozího románu. Kniha obsahuje deset povídek, které si vzájemně vyprávějí pouze mužské postavy cirkusáků. Samotní vypravěči nejsou čtenáři v mnoha případech podrobně představeni a mnohé o nich zůstává skryto. Většinou vypravěči čtenáře seznamují s osobními zkušenostmi prostřednictvím příběhů, které si vyprávějí během jedné noci. Příběhy se vždy týkají jiných postav, vypravěč se nikdy nesoustředí sám na sebe.

Podstatné jsou názvy jednotlivých textů, jelikož čtenáře seznamují nejen s formou povídky, ale také s tím, jakou cirkusovou profesi zastával samotný vypravěč dané povídky.

¹⁹ *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelství družstvo Lidové strany v Brně, 1942, 50, s. [4b]

²⁰ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek: (příběhy jedné noci)*. Praha: Fr. Borový, 1942, s. 9

²¹ *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelství družstvo Lidové strany v Brně, 1942, 50, s. 7

V úvodu k *Lidem z maringotek* Bass jemně odmítá domněnku, že autor musí na vlastní zkušenost zažít vše, co v knize s největší reálnou opravdovostí vylíčil.²²

V povídkách se vyskytují časté úvahy o lidském osudu, životě nebo o světě. Postavy se snaží najít odpověď na otázku, zda je svět řízen nějakým „vyšším principem“, nebo zda je za svůj osud zodpovědný člověk sám. Některé myšlenky, které jsou podstatnou součástí všech povídek, autor vysvětluje pomocí antické filozofie a křesťanství. Vliv tradičních nauk je v díle patrný a mimo jiné si dokonce autor zapisoval nejrůznější citáty významných osobností.²³

Vypravěči jednotlivých povídek se setkali ve vlaku, přitom ani nevíme, zda vlak stojí či jede, případně kam má namířeno. Vlak jednak představuje zprostředkující prostor pro předání určitého námětu, ale můžeme jej vnímat také jako alegorii neustále plynoucího života a časovosti vůbec. Stejně jako se zastaví vlak ve stanici nebo v něm naopak rychle cesta ubíhá, je tomu podobně i s lidským životem. Zároveň vlak představuje symbol neustálého cestování, které patří k cirkusovému životu.

Velmi výrazný je tudíž motiv cesty, jelikož postavy z cirkusu jsou nuceny neustále se za uměleckou produkci přemisťovat. Cesta může představovat životní dráhu každého hrdiny z jednotlivých povídek.

Opakovaně se také vyprávěné příběhy odehrávají v dalekých a exotických zemích, kde je patrná výrazná kulturní distinkce, ale hlavní důraz je vždy kladen na rodnou českou vlast. Na rozdíl od románu *Cirkus Humberto* zde není příliš akcentováno češství ani vlastenectví. Postavy na rodnou vlast spíše nostalgicky vzpomínají nebo se do země vracejí z daleké ciziny.

Ve všech povídkách ze souboru *Lidé z maringotek* hraje podstatnou roli nezakotvenost člověka ve světě a chybějící domov, který musí být nahrazen cirkusem. Spíše než vzájemné působení lidí v kolektivu, jak je tomu v *Cirkusu Humberto*, je zde popsán osud jednotlivce, který zůstává sám, přestože je součástí velkého cirkusového kolektivu.

²² *Lidové noviny*. op. cit., s. [4b]

²³ BRANALD, Adolf. Povídkář Eduard Bass. In BASS, *Povídky*. Praha: Československý spisovatel, 1956, s. 365

V povídkách jsou navíc popisovány různé podoby lásky – ať už šťastné, nenaplněné, romantické, anebo vášnivé. Motiv lásky, který prostupuje celým souborem, lze považovat za jednu z výrazných tematických dominant. Muži-vypravěči se v povídkách mnohdy vyznávají ze svého vztahu k ženám.

Přestože autor neměl osobní zkušenost s prostředím manéže a varieté, jsou v povídkách popsány nejrůznější detaily rozmanitých cirkusových profesí. Zároveň zde Bass využil své žurnalistické zkušenosti, jelikož některé povídky mají výrazně reportážní charakter. Právě tato skutečnost vyvolává dojem, že Bass veškeré zážitky prožil a měl osobní zkušenost s prací u cirkusu. František Borový k tomu podotkl: „Oddanost vlastnímu povolání a láska, s níž vykonávají svěřené jim úkoly, tvoří nevyslovený společný podklad všech příběhů Lidí z maringotek, tvořících osobitý pendant k Cirkusu Humberto, jehož děje jako by tu doznívaly radostnou ozvěnou.“²⁴

4.1 Proslov hraběte D'Ascensons-Létardais

První povídku neboli zahajovací „proslov“ lze považovat za expozici celého souboru, jelikož v ní vystupují postavy, které vyprávějí příběhy následujících devíti povídek. Všechny povídky jsou vyprávěny během jedné noci.

Vypravěčem této povídky je vážený hrabě, který popisuje, jak pozval své přátele na hostinu. Všechny pozvané hosty spojuje jedno, a sice láska k cirkusu. Povídka má charakter proslovu, čemuž odpovídá styl vyprávění a vypravěčův častý kontakt s jeho posluchači.

Za hlavní motiv první povídky lze jednoznačně považovat motiv lásky. Zde se čtenář setkává s nedosažitelnou formou lásky, když hrabě popisuje, jak všichni muži toužili po krásné herečce, ale žádný ji nemohl mít. Sám říká: „Milovat tuto nádhernou ženu byla pro mne láska zlá, jako bych sám sebe vydal útrpnému právu.“²⁵ Tato nedosažitelná forma lásky je zde vysvětlena pomocí biblických a antických motivů.

Povídka je prostoupena řadou filozofických úvah a prvků. Spojitost můžeme vidět nejen s Platonovým dialogem *Symposion* (neboli „Hostina“), který pojednává o kráse, dobru a lásce. Stejně jako v Platonově dialogu se postavy nachází na hostině, kde rozmlouvají o lásce.

²⁴ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek: (příběhy jedné noci)*. op. cit., s. [1b]

²⁵ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 13

Na začátku povídky se objevuje pasáž, která pojednává o věčnosti a časovosti. Člověk každý den čelí nejrůznějším starostem a neuvědomuje si, že čas neustále plyne. Proto hrabě nabádá své hosty, aby si začali plně užívat života, protože kvůli každodennímu stereotypu člověk přestává vnímat nejen okolní svět, ale také sám sebe. Život považuje za cestu k „neznámému konci“²⁶, která je právě ovládána časem.

Hrabě popisuje svoji lásku k životu a snaží se na něj dívat s určitým odstupem, neboť „chvíle odstupu jsou chvíle zasvěcení.“²⁷ Podle svých slov se snaží proniknout do tajemství života, na rozdíl od věčného tématu, totiž proniknout do tajemství smrti. Jak sám uvádí: „Jsem zatím fascinován tajemstvím života. Vidím jeho nekonečný proud valit se po celé zemi a všude vytvářet podivuhodné osudy a zápletky, jejichž pochopení často uniká našim smyslům, ale jejichž nevyčerpatelná proměnlivost často budí vždy znovu úžas. Je v tom všem nějaký určitý řád, zákon a smysl, nebo je to náhodné a zcela vypočitatelné víření a vření?“²⁸

Vypravěč povídky sám sebe označuje za určitého pozorovatele, který má zároveň nadhled. Tento postoj zaujímá od doby jedné události, kterou v minulosti prožil. Snaží se poukázat na sílu vzpomínky, která se člověku dokáže vrýt hluboko do paměti.

Hrabě vypráví o večeři, které se zúčastnila skupina mužů a jedna žena: „Obraz ženy splývá s podobami mužů, jako by to byla společná, jednotná kompozice.“²⁹ Na první pohled jednotný celek přátel u večeře je rozdělen jedním zásadním protikladem, když se tu ocitá jediná žena proti skupině mužů.

Na počátku vzpomínání uvažuje vypravěč o původu ženy způsobem, který připomíná Platonův dialog *Symposion*: „Nejprve musíte poznat lidskou přirozenost a její osudy.“³⁰

Hrabě ve svém vyprávění nejprve připomíná bájnou Lilith, což byla ve starověké mytologii nezávislá žena, která okouzlovala muže, přesto se jim odmítla podrobit. Liliana je zase symbolem květiny lilie – tedy symbolem krásy, ale také křehkosti a čistoty. Spojením vzniká jméno Liana – tedy spojení křehkosti a dravé síly. Liana je

²⁶ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 13

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid., s. 14

²⁹ Ibid.

³⁰ Platón. *Symposion*. 6. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platonovy dialogy; sv. 4, s. 33

postava herečky, jejíž jméno „znělo zároveň exoticky i přirozeně“³¹, odpovídá její povaze a výrazně je založeno na kontrastu, protože „tato žena, jež všecku krásu tvořila citem, byla bez citu.“³²

Liana byla ideálem všech mužů. Jak vypravěč uvádí: „Krásné ženy, mezi nimiž žijeme, zaplňují skutečnost našich dní, ale snům osamělých nocí vládne vidina nových, neznámých kouzel a vábení. Jen několik málo žen jest obdařeno milostí nebes, že předjímají tento příští typ krásy a před našima uchvácenýma očima ztělesňují přelud.“³³

Zde hrabě tuto ženu připodobňuje ke starořeckým nymfám, které byly na zem seslány ze samotného řeckého Olympu. Tyto bohyně jsou krásné a dokážou muže okouzlit, neboť „všechno, co se v lidském díle vytváří vášnivostí, vyrůstá přímo nebo nepřímo jejich vábením. Svět má k nim ovšem poměr nejistý jako ke všemu, co se vymklo ze zaběhlého řádu a je obklopeno neznámou září.“³⁴

Liana byla herečka, která se bravurně dokázala převtělit do mnoha tváří a rolí. Proto ji vypravěč přirovnává k antickým bohyním, jelikož staré Řecko je také kolébkou divadelního umění.

Muži-obdivovatelé každý den chodili sledovat Lianu do divadla, ale neuvědomovali si, že také oni poskytují divadlo ostatním. Právě tito muži tvořili Lianě hradbu a kvůli nim opustila divadelní umění, jelikož nemohla hrát pro obecnost, ale pouze pro tyto muže. Do kontrastu je zde postavena mužská láska k herečce a její nenávisť k mužům.

Hrabě popisuje, jak vlastně cirkus vznikl a jak „začínal přebírat všechny způsoby umění, aby vytvořil monumentální krásu.“³⁵ Cirkus vznikl z divadelního umění, přesto je mezi těmito druhy produkcí řada značných rozdílů. Cirkus se nikdy nemůže vyrovnat dramatickému umění, proto byla Liana natolik odsouzena, jelikož se „vzdala řeči, nástroje bohů a básníků, flétnové hudby rtů, sladké tlumočnice lásky, vášnivé zvěstovatelky hněvu, bouřné nositelky prokletí.“³⁶

³¹ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 14

³² Ibid., s. 21

³³ Ibid., s. 15

³⁴ Ibid., s. 16

³⁵ Ibid., s. 18

³⁶ Ibid., s. 19

Povídka obsahuje také pojednání o divadelní kritice, která je nedílnou součástí dramatu. Hledá se zde odpověď na otázku, zda je divadelní kritik schopen postihnout množství prvků, které divadelní hra jako celek zahrnuje, ale „mnoho znamená zkušenost a cvik“.³⁷ Tajemství divadelní hry je totiž objeveno až po několika shlédnutích. V povídce se také poukazuje na to, že existuje spousta různých herců, z nichž každý má originální pojetí tohoto umění.

Přestože hrabě odsuzuje skutečnost, že Liana opustila herectví, pro které se narodila, podařilo se mu díky ní objevit kouzlo cirkusu.

Hrabě se chtěl přesvědčit o Lianině lásce, a proto uspořádal hostinu, kam byla pozvána ona a její nejbližší ctitelé: „V přítomnosti té, která nás tolikrát opojila svou hrou, hráli jsme my nyní svou improvizovanou commedii dell'arte a ona byla divákem, který úsměvem oceňoval naše výkony“.³⁸

Filozofickým prvkem této povídky je pojednání o kráse podle Platona, ale také se zde objevuje Platonovo pojetí duše a nauka o idejích. Hrabě totiž vypráví, že Liana má své herectví ukryté v duši a je zároveň herečkou, která předvádí své city na jevišti. Tuto skutečnost můžeme chápat jako analogii Platonovy nauky o idejích, kdy duše je zprostředkovatelem mezi pozemským světem a světem idejí. Ideje může poznat pouze ten, kdo má filozofický pud, který Platon nazývá „erós“. Pokud se člověk zabývá krásou, posiluje tím tento pud.³⁹

Ač zde vystupuje spousta postav a každá přednese svůj proslav, bližší informace se o nich čtenář nedozvídá, postavy pouze prezentují svoje myšlenky.

Liana měla sexuální styk se všemi svými ctiteli, kromě hraběte, kterého skutečně milovala a nechtěla mu ublížit. Jak hrabě uvádí, vše je založeno na paradoxu: „Co my tak žhavě a krvavě prožíváme, a nestojí-li někde nad námi kdosi Svrchovaný, jenž není jen nejvyšší láska, ale i nejvyšší ironie.“⁴⁰

³⁷ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 21

³⁸ Ibid., s. 25

³⁹ STORIG, Hans J. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 124

⁴⁰ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 36

Na konci povídky se hrabě přirovnává k antickému filozofu Aristotelovi, který pozoruje život už velmi dlouho, stále o sobě pochybuje a netroufá si tvrdit, že dospěl k moudrosti.

4.2 Vyprávění hráče na xylofon

Stejně jako u předchozí povídky je i v tomto textu obsaženo několik paradoxů. Rovněž ústředním tématem je podoba dvojí lásky, lidské a zvířecí. Povídku lze uchopit takovým způsobem, že lidé a zvířata jsou v cirkusu propojeni a tvoří jeden vzájemný kompatibilní celek.

Povídka je složena ze tří samostatných příběhů a v každém se setkáváme s odlišným druhem lásky. Hráč na xylofon prožívá lásku všední a obyčejnou, Harry Harwey je bláznivě zamilovaný a fascinován kouzlem lásky, ovšem pouze po určitou dobu, a starý Reimann je aktérem tragikomické lásky.

Vypravěčem druhé povídky je starší muž-hráč na xylofon, který nejprve vzpomíná na své mládí a dětství, později na příběh Harryho Harweye. V této povídce je prozrazeno jedno z mnoha zákulisních tajemství cirkusu a umění. Totiž jaká oběť, smutek či strast se skrývají za úžasným a divácky atraktivním představením.

Nejprve vypravěč popisuje nejen svůj dosavadní život, ale také cestu, jakou se dostal ke hraní na xylofon. Srovnává a popisuje svůj život se životem svého otce: „Otec byl původně virtuos na klavír a moc se od něj očekávalo, Chopina prý nikdo na konzervatoři nezahrál s takovým citem jako on. Měl také své úspěchy ve světě, ale začal pít a ztratil v prstech všechnu jemnost.“⁴¹ Otec vládne pevnou rukou nad svým netalentovaným synem, který na své kariéře tvrdě pracuje. Zároveň si otec prostřednictvím syna plní sen, který se mu vlastní vinou zcela rozplynul.

Dětství vypravěče je omezeno pouze na vystupování po světě a neustálé nacvičování skladeb. V povídce je demonstrováno, že úspěch a sláva jsou mnohdy vykoupeny každodenní dřinou, a ne vždy hraje hlavní roli nadání a talent. Je kladen důraz na vytrvalou a dokonalou práci. Sám vypravěč konstatuje: „Je to jako by se měl složit obraz z milionu pomíjivých jisker, a to tedy musí být všechno pořád secvičeno na setinku

⁴¹ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 31

vteřiny. Člověk se tomu musí zcela obětovat, [...] na nic jiného nesmí myslet, pro nic jiného žít.“⁴²

V dospělosti začne zájem dříve dychtivého publika o hráče na xylofon upadat. Do popředí se najednou dostává žena, a sice polská hráčka na xylofon Julie Sandrowská, která byla větší atrakcí, a divadla ji tak upřednostňovala.

Otec začal mít strach o příjem z koncertování, a tak se z rozhodnutí obou otců stala Julie Sandrowská ženou hráče na xylofon. Od této chvíle začali manželé koncertovat čtyřručně. Právě zde autor poukazuje na jeden z důležitých aspektů cirkusu, kterým je důraz na kolektivní práci a obětování soukromého života. Oba manželé se věnovali pouze svému umění, pro které se vzdali rodinného života: „Ale když už jednou tady ta dokonalost je, ten cvik, ta technika, jakpak je to možno opustit, tj. zničit to a sprovodit ze světa? Vždyť taková svrchovaná dokonalost už nepatří nám, ta je nám jen svěřena a my ji musíme opatrovat, dokud přitom nepadneme.“⁴³

Přestože je vypravěč smířen se svým osudem, který je závislý výhradně na xylofonu, zajímá jej opravdový život, ale dozvídá se o něm pouze zprostředkovaně – „v poledne v knížkách, večer v hovorech v zákulisí. Dějí se patrně podivuhodné věci tam na té druhé straně; já si jen tak namátkou vzpomínám na *Tři mušketýry* nebo na toho Balzaca. A co toho vědí sami živí lidé, kteří nejsou osudem přikováni k variacím z Fausta a Markéty!“⁴⁴ Do skutečného života a také do jiné podoby lásky, než kterou sám prožívá, se snaží proniknout prostřednictvím příběhů jiných. Jeho láska je spíše jen zvykem, protože je velmi prostá, když vykazuje absenci jakéhokoliv romantického kouzla. Oba jsou totiž natolik pohlceni prací, že se od ní nedokážou odtrhnout a na lásku již nezbývá čas.

Příběh Harryho Harweye kontrastuje se sedmou povídkou *Podotknutí mistra těžké váhy*. Obě povídky spojuje motiv touhy muže po ženě a její vliv na umělcův výkon. Žena buď dokáže muže motivovat k neuvěřitelným výkonům, nebo přesně naopak.

Druhý příběh vyprávěl xylofonistovi starý Reimann, kterého potkal ve vlaku z Mnichova, když se střídali na štacích. V této části povídky je předkládán motiv neustálého cestování a kočovného života, který spojuje všechny varietní a cirkusové

⁴² BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 44

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid., s. 45

umělce. Příběh vypráví o artistovi Harrym Harweyovi. Alegorií k tomuto příběhu je vztah dvou Reimannových opiček.

Harry Harwey je artista, který dokáže skočit rekordní čtyři salta. Tato salta neskáče kvůli obdivu publika, ale pro dívku Mlle Louise Printemps, do které je tajně zamilován. Slečna Louise Printemps hraje na tahací harmoniku a jejím typickým znakem je sírově žlutý klobouček, který neustále nosí na hlavě. Harry skáče rekordní salta, protože je fascinován jejím tajemným osobním kouzlem a modrýma očima.

Postavy v povídkovém souboru vždy charakterizuje jeden převládající rys. Většinou mají pouze jediný cíl, za kterým se snaží jít. Příběh je protkán vyprávěním starého Hanse Reimanna, který odhaluje tajemství svých produkcí. Nejprve vypráví o psím divadle, potom o výstupu s medvědy, a nakonec o představení opičáka Sahiba. Prozradí, že celé představení není určeno pro diváky, ale je založeno na jednom velkém podvodu, jehož základem je tragikomická láska.

Reimann popisuje, jak celý Sahibův výstup řídí ze zákulisí, kde sedí s druhou opičkou Nanou. Jde o jeden atypický milostný trojúhelník, protože Nana je zamilovaná do starého Reimanna, Sahib do Nany a Reimann zase miluje Sahiba. Právě na základě vzájemné lásky celé představení funguje tak dokonale, ačkoliv se jedná o lásku nešťastnou a nenaplněnou. V tom spočívá tajemství nebo možná podlost tohoto jedinečného výstupu.

Reimannův příběh lze bezpochyby považovat za alegorii života rekordního artisty. Když Harry tento příběh uslyšel, právě v tu chvíli si uvědomil, že je stejně nešťastný jako Sahib, který vše dělá ze „dvou základních sil, touhy po ženě a strachu z ní“.⁴⁵

Na konci povídky obdrží hráč na xylofon svatební oznámení, ve kterém stojí, že jsou Harry s Louisou novomanželé. Od této chvíle Harry přestane skákat svá rekordní salta, jelikož vytouženou lásku již získal. Z příběhu vyplývá poučení, že když po něčem toužíme a usilovně se za tím ženeme, jsme schopni mimořádných výkonů, ale sotvaže danou věc získáme, mnohdy se spokojíme jen s průměrem.

⁴⁵ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 59

V této povídce se setkáváme s určitou transformací lásky. Je zde popisována neuvěřitelná touha po ženě, která se přemění v naprosto obyčejnou lásku, jakou prožívá vypravěč povídky, tedy hráč na xylofon.

4.3 Povídka krále střelců

Další povídka jako jediná nezapadá do kontextu ostatních, jelikož se hlavní hrdina setkává s cirkusem až na samém konci. K cirkusu se přidá spíše jen z existenčních důvodů a bez předchozích zkušeností. Ústřední postava je charakterizována tím, že zná a umí dokonale ovládat veškeré střelné zbraně.

Povídka pozorné čtenáře zaujme tím, že jsou zde dokonale zakomponovány myšlenky a vlivy nejen antické filozofie, ale také pozdější filozofie, zejména existencialismu. Svou koncepcí velmi připomíná prózu francouzského spisovatele a filozofa Alberta Camuse *Cizinec*. Za zmínku stojí, že *Cizinec* byl shodou okolností vydán ve stejném roce jako Bassovo dílo *Lidé z maringotek*. A to ve válečném roce 1942. Společným znakem je rovněž zasazení do francouzského a španělského prostředí. Za kolébku existencialismu je totiž považována právě Francie.

Hlavním hrdinou *Povídky krále střelců* je mladý důstojník, který se rozhodne odejít do ciziny. Na španělském velvyslanectví obdrží důležitý úkol, který musí splnit. Dostává falešný francouzský pas se jménem Héctor Delaunay. Následně je poslán do Sevilly na jih Španělska, které je v té době velice nebezpečnou zemí, plnou intrik a lží. V Seville se zrovna konají férie, což jsou slavnosti maurských obyvatel. To je důvod, proč se zde projevuje neprobádané a tajemné exotické prostředí Afriky a Blízkého východu.

Když se Héctor Delaunay zatoulá do místního divadla, kde se střídají nejrůznější tanečnice a zpěvačky, najde mezi nimi svoji dívku Clementicitu. I zde je stejně jako v předchozích povídkách popisován vztah muže a ženy. Láska, která je zde vyličená, přesně odpovídá dynamickému, temperamentnímu a energickému prostředí exotického Španělska. Jak je v povídce uvedeno: „Milostné vyznání je v něm takřka společenskou nezbytností a jeho hodnota se posuzuje elegancí, s jakou je vyjádřeno.“⁴⁶ Objevuje se zde transformace lásky. Z nezávazného a neočekávaného vztahu se stává láska vážná a oddaná, protože: „Láska sama není věrná, jako vítr není stálý a oblaka nejsou pevná.

⁴⁶ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 73

Vděčnost, obdiv, úcta, to jsou štítonoši věrnosti, neboť ctnost se řadí k ctnosti, a láska není ctnost...“⁴⁷

Jedním ze znaků existencialismu, se kterým se v této povídce setkáváme, je přijetí situace: „Nejlépe bude přijmout situaci, jak je [...].“⁴⁸ Když Delaunay dostává varovný dopis, velmi dlouho zvažuje, zda se má Clementicity a lásky k ní vzdát, anebo jít proti slíbenému nařízení: „Uprostřed svých nerozhodností shledává Delaunay, že nejrozumnější bude vyčkat, co přinese náhoda.“⁴⁹ Načež se Delaunay rozhodne ke kompromisu. Učinit vlastní rozhodnutí je pro něj totiž velmi obtížné.

V divadle se Delaunaye někdo neznámý pokusí z utajené lóže zabít. Clementicity si toho všimne, Delaunay stihne zareagovat rychleji a tajemného střelce zasáhne jako první.

Soudci nemají dostatek relevantních důkazů: „Záhadné temno kolem procesu, které poskytovalo prameny ke všem možným dohadům, aniž vedlo k nějakému konkrétnímu vysvětlení.“⁵⁰ Přesto je Delaunay obviněn z pokusu o vraždu a na tři roky odsouzen do granadského žaláře. Delaunay svůj rozsudek přijímá bez jakéhokoliv odporu, protože nechtěl odhalit své pravé poslání.

Najednou dojde k transformaci jeho života a z neomezené životní svobody se stává jen malý prostor vězeňské cely. V tuto chvíli si uvědomuje cenu života a jeho ztrátu: „Zmizela existence pravá i předstíraná, byl zase jen číslo.“⁵¹ Člověk najednou ztrácí svou identitu a stává se z něj pouze číslo. Právě ono číslo znamená ovšem pro hlavního hrdinu naději.

Důležité je nepřipustit si přítomnost. Člověk nemůže být celý den bez jakékoliv činnosti a bez vědomí času. Proto si Delaunay namaluje ve věznici na podlahu vlastní orloj podle zvuků granadských kostelů. Orloj byl pro něj velmi důležitý, neboť „s ním byl spjat s tokem dní a měsíců, a čas, tento hrozný nepřítel jeho bytosti, klesal mu tu na pouhou hmotu, kterou krájel, dělil a odpočítával, jako by šlo o nějakou vyšší

⁴⁷ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 74

⁴⁸ Ibid., s. 76

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid., s. 83

⁵¹ Ibid., s. 84

povinnost.“⁵² Ve vězení jej provází myšlenky na Clementicitu, která je pro něj biblickou Evou a zároveň silnou Marií.

Delaunay v cele přemýšlí o svém životě: „Život a smrt mu splývají pod kyvadly jeho zvonů v jednotu, která nemá hranic.“⁵³ Nakonec je mu udělena amnestie a je propuštěn na svobodu. Samotný příběh je zakončen tím, že se hlavní hrdina i jeho dívka přidali k cirkusu, aby si vydělali na živobytí. Clementicita byla španělská tanečnice a z ústředního hrdiny se stal král střelců Gransevil.

4.4 Vzpomínka malíře stínoher

Následující povídka vychází z textu, který byl publikován v roce 1930. Eduard Bass se rozhodl původní text přepracovat a vložit jej právě do tohoto povídkového cyklu.

Vypravěčem je Filip Kerguezac, malíř cirkusových transparentů. Rovněž tato povídka je výrazně zaměřena na španělskou kulturu. Filip v úvodu vypráví o španělských městech, kam se vždycky chtěl podívat, ale nikdy se mu to nepoštěstilo, a proto si musí krásu španělských měst jen představovat. Za nejkrásnější město považuje Sevillu, která září světlem, barvami a španělskými rytmy. Město Sevilla se objevuje i v *Povídce krále střelců*.

Nepřehlédnutelným paradoxem je, že přestože samotný vypravěč ve Španělsku nikdy nebyl, jeho jméno zní jako jméno typicky španělské. Veškeré poznatky o těchto městech mu vyprávěl cyklista Till Vanderpyl. Sám autor předpokládá, že čtenář je již částečně s tímto španělským prostředím seznámen právě z předchozí povídky.

Charakteristickým rysem povídky je autorovo spojení reportážního stylu a vypravěčského umění. Určitým paradoxem je fakt, že vypravěčem je člověk, který zapomíná. Autor zdůrazňuje, že i vyprávění je umění a není jednoduché se jej naučit.

Motiv nešťastné lásky je včleněn i do této povídky, kdy cyklista Till je zamilován do tanečnice Sussy. Výrazným opakem křehké Sussy je rázná Zuzana, která obsluhuje ve vinárně, kde Till vypráví.

Jednou Till pozve malíře do vinárny, protože jej chce seznámit s hrabětem Trincart de Castillard. Malíř se snaží o hraběti dozvědět více informací, ale Till

⁵² BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 88

⁵³ Ibid., s. 90

konverzaci odvádí k šesti děvčatům Williamsonovým, do kterých byli všichni muži zamilováni.

Baron Jean Trincart de Castillard a tatínek sester Williamsonových představuje člověka, který bere život s nadhledem. Můžeme zde vidět kontrast mezi starým baronem a mladým malířem. Baron zdůrazňuje, že je důležité prožít život naplno a uvědomit si, že má své stinné i světlé stránky: „Jsou nabita rozkošemi a zážitky, zkušenostmi a úspěchem, sem tam i kapkou hořkého zklamání, která je nezbytná, aby člověk měl pro to vše moudrý pohled.“⁵⁴

Autor zde srovnává úvahy o životě, lásce, kráse – dvou rozdílných osob – starce a mladíka. Teprve s větším věkovým odstupem dokážeme racionálně nahlížet na minulé činy v našem životě a zároveň je adekvátně hodnotit.

Hrabě rovněž uvažuje nad racionálním a realistickým pohledem na život a životní situace: „Předčasná dalekozrakost je právě tak nepříjemná choroba jako krátkozrakost. Není nad zdravé oči. Vidět všechno tak, jak to skutečně je; po ničem jiném jsem netoužil, a v tom je všechno mé štěstí. Díval jsem se střízlivě na svět a viděl jsem, že je v něm nejméně zrovna tolik radosti jako trápení.“⁵⁵

Tato pasáž upozorňuje na životní moudrost, která se nachází v každém člověku a je třeba pouze najít tzv. zlatou střední cestu, smířit se s ní a dívat se na věci s jistým odstupem. Kouzlo života tkví právě v jeho rovnováze – aby byla radost, musí být i utrpení.

Hrabě sám sebe považuje za určitého spasitele. Na rozkaz své paní jezdil po cirkusech s číslem „šest mrtvých psů“. Produkce spočívala v tom, že foxteriéri stáli dvě minuty nehybně jako sochy v cirkusové manéži.

Dcery hraběte opět představují jeden velký podvod. Dívky si присvojil a provdal je do nejruznějších šlechtických rodů po celém světě a sám se tak i on vetřel do slavných a bohatých rodin. Jak hrabě říká: „Krásu bez jmění jsem uvedl na výsluní světa a skomírajícím erbům jsem přivedl novou zdravou krev. Pětatřicetkrát jsem překlenul největší sociální rozdíl – kdo se může vykázat takovou zásluhou? Ano, pánové, vyrovnával jsem společenské protivy a přísahám vám, že je to nejmoudřejší práce na této

⁵⁴ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 117

⁵⁵ Ibid.

žalostné planetě.“⁵⁶ Kontrast bohatství a chudoby je to, co je v této povídce vyzdviženo. Stejný aspekt se objevuje i v povídce *Podotknutí mistra těžké váhy*.

Následně se nabízí úvaha o lásce. Dcery byly zjevně prodány výlučně kvůli penězům a bohatství. Chudé dívky provdal hrabě do bohatých rodin, a jak sám říká: „Láska nejde nad život, je v něm a plyne s ním. Je jen jeho složka. Nejhezčí a nejvděčnější, ale přece pouhá složka. I tu třeba zvládnout, i nad ní nutno být pánem.“⁵⁷ Hrabě lásce nepřikládá velkou váhu. Na lásku bychom se měli dívat s odstupem, a nikoliv jí podlehnout: „Láska je věc jako každá jiná, je ji třeba ovládat. Já jsem ji vzal jako nástroj a začal jsem převracet svět. Krásu jsem uváděl na trůny a staré vznešené rody jsem přivedl do styku s lidem.“⁵⁸ Lásku nebo spíše touhu mužů po děvčatech využil hrabě ke svému obohacení. Na konci příběhu stékají Tillovi slzy a představují tak znamení zraněné mužské touhy.

4.5 Úvahy zkušeného iluzionisty

Vypravěčem páté povídky je iluzionista, který prozrazuje tajemství několika svých triků a vyvrací čtenáři zdání, že kouzla jsou způsobena nadpřirozenými silami: „Kouzla nejsou žádná kouzla a iluze, že je jen iluze. Naše umění je založeno na hbitosti a na technice a není v něm vůbec nic nadpřirozeného.“⁵⁹

Vypravěč představuje svůj vlastní a osobitý pohled na lásku a ženy. Vyvrací čtenáři dojem, že žena dokáže muže okouzlit, a nesouhlasí s tajemným kouzlem lásky. Odmítá tvrzení, že láska může být spojována s kouzly, a je přesvědčen o svém realistickém pohledu na lásku. Ženy jsou podle vypravěčových slov falešné a neustále se přetvařují. Žena pro něj znamená jen součást vystoupení a jejím úkolem je pouze odpovídat jeho požadavkům, aby mohla být součástí kouzelnického čísla. Vypravěč klade důraz na ženskou krásu, ačkoliv ji zdánlivě považuje za nedůležitou.

Vypravěč rovněž prozrazuje, že diváky přitahuje určitá odlišnost, která vytváří tajemství úspěchu: „Každý známe ve světě nějakou zvláštnost, která nás udivuje a

⁵⁶ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 121

⁵⁷ Ibid., s. 123

⁵⁸ Ibid., s. 126

⁵⁹ Ibid., s. 140

nad kterou často dumáme; to snad je tak zařízeno, aby se svět nezastavil a lidstvo si vždy zas vydumalo něco nového.“⁶⁰

Iluzionista kritizuje hypnotizéra, kterého viděl při jednom cirkusovém programu. Hypnotizér měl s sebou asistentku Emilku, kterou uváděl do transu a zároveň těžil z její křehkosti a slabosti. Jednou iluzionista Emilce nasypal do čaje léky, po kterých neusnula, a hypnotizérovi tím zkazil představení. Velmi jasně se zde projevuje motiv hypnotizérovy pomsty, a to tehdy, když diváci v čínské skříni spatří tvrdě spící iluzionistovu manželku.

4.6 Příběh vysloužilého voltizéra

Ústřední myšlenkou této povídky je záhada ženy, kterou nikdy nemůžeme rozluštit ani pochopit. Důležité je vše přijmout a netázat se dál. V této povídce je velmi výrazný motiv cestování, nezakotvenost člověka a hledání domova. Všechny tyto prvky patří k životu u cirkusu. Nejvýrazněji je zde popsáno, jak lidé dokážou svůj život přizpůsobit pouze cirkusu, protože pro ně představuje celý svět, podle kterého se řídí i jejich čas: „Všecko to plyne v jednom nepřetržitém vířivém toku.“⁶¹

Za zmínku stojí, že povídka obsahuje řadu křesťanských motivů. V úvodu je stručně popsáno samotné stvoření světa, v němž každý jedinec má svůj osud již předurčen. Veškeré dění ve světě je řízeno Bohem, který stvořil svět. Svět je řízen rukou Páně: „Myslíš si, že je svět pořád jedna písnička, ale víno ukáže, že každému se zahraje něco zvláštního.“⁶²

Cirkus je chápán analogicky ke světu. Jde o samostatný svět, který má svá vlastní pravidla a která se liší od reálného světa. Cirkusové šapitó je srovnáváno s oltářem v kostele a produkce je přirovnávána ke mši svaté.

Tato povídka s sebou přináší podobné téma jako *Úvaha zkušeného iluzionisty*. Vypravěč zpočátku nevěří na lásku, ale v průběhu dochází k přeměně tohoto přesvědčení. Podobně jako Harry Harwey v povídce *Vyprávění hráče na xylofon* je vypravěč ochoten pro vyvolenou dívku udělat cokoli a vše obětovat. Harry Harwey začal kvůli dívce skákat nebezpečné salto, Vincek začal provozovat smrtelnou jízdu na koni, aby upoutal pozornost své vyvolené dívky. Otázkou je, zda jsme schopni jít až za hranice svých sil

⁶⁰ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 133

⁶¹ Ibid., s. 152

⁶² Ibid., s. 151

pro lásku. V mládí totiž Vincek odmítal lásku a připoutanost k ženě. Nedokázal si připustit, že by si jej některá získala, ale přece se nakonec jedna taková objevila. Poprvé se zamiloval do tehdy patnáctileté dívky Ninočky. Aby na sebe upozornil, začal z marnosti a zoufalství skákat se svým koněm velmi nebezpečné skoky.

Po vojně Vincek hledá Ninočku po celém světě. A právě zde je již výše zmiňovaný výrazný motiv cestování, který upozorňuje na nezakotvenost člověka, který nikde nemá svůj stálý domov. Dalším patrným motivem, který se objevuje v dané povídce je motiv stesku a bolesti, který je způsoben nenaplněnou láskou.

Vinckovi direktor vyčítá, že opustil jeho Cirkus National, tedy křesťanský poctivý lid, a dal se k cikánskému cirkusu. Považuje Vincka za zrádce a navíc sám odsuzuje ženy, jelikož podle něj způsobují mužům pouze problémy.

Když Vincek již dospělou dívku najde, skončí jejich setkání neúspěšně. Ninočka totiž raději upřednostní jednodušší a pohodlný život s bohatým velkoknížetem a raději poslechne své rodiče, než aby si zvolila pochybnou budoucnost s chudým cirkusákem.

V závěru povídky Ninočka za Vinckem přichází i se svou malou dcerkou Věruškou. O minulosti hrdinky se čtenář nic nedozví, podobně jako o všech dalších ženských postavách, které se v povídkovém souboru vyskytují. Jelikož Ninočka byla příliš zlomená, již se nedokázala z lásky radovat a být šťastná. To byl důvod, proč jednoho dne opět od Vincka utekla a zanechala mu na starosti svou malou dceru. Vincek dokázal milovat a vychovat Věrušku tak, jako by byla jeho vlastní. Za každou cenu odmítal přijmout, že jej Ninočka navždy opustila a stále věřil v dobrý konec a šťastnou budoucnost. Ovšem veškeré jeho pokusy najít svou ztracenou lásku byly marné. Velmi si přál Ninočku znovu najít, ale objevil pouze deset stop, které se vůbec v ničem neshodovaly. Přestože Vincek nenašel svou lásku, určité události mu přinesly milující rodinu, přestože nebyla pokrevní.

Vincek srovnává bezstarostné dětství s překážkami v dospělosti, kterým musíme v životě opakovaně čelit a děti považuje za jakési vysvobození z dospělého života a vysvobození z trápení, na které neustále myslíme.

Láska k cirkusu je v této povídce připodobňována ke křesťanství: „Kdo jednou prošel cirkusem, zůstane jím poznamenán na celý život. Je to mezi námi jako tajná víra.

Odřekni se jí sebeslavnostněji, když se objeví šapitó a manéž, pro tebe budou posvátným oltářem a půjdeš na produkci jako na mši. To je to, co spojuje všechny umělce.“⁶³

Vincek byl slepý a neviděl nebo spíše nechtěl vidět jakousi bariéru, která mezi ním a Ninočkou vznikla, protože „ani štěstí, které si člověk všemi silami a vší obětavostí vyrval na osudu, není zabezpečeno a zůstává stále v závislosti na něčem neznámém.“⁶⁴ Lásce nejde poručit a nelze si ji ani podmanit.

Cirkusové prostředí považuje Vincek za smysl života, který člověku pomáhá zbavit se strastí, protože „cirkus je pro takovou náladu znamenitá věc. Utišuje stálými změnami, a jak jezdí ze země do země, vytrvale oživuje naděje“.⁶⁵

Vincek během svého pátrání narazil na deset naprosto odlišných stop po Ninočce. Ninočka představuje ženu, která o obdiv nemá nouzi, přesto zůstává se svou pýchou a nedokáže se nikomu a ničemu podřídit. Tak byl Vincek nucen postarat se o Věrušku, která se vdala do Čech, kde porodila dceru: „Ani jedna, ani druhá netuší, že nejsou z mé krve. Inu láska dovede takové věci překlenout; a jak bych je nemiloval, když jsem v nich za ten jeden rozbitý a ztracený život zachránil dva nové, krásně a vonivě kvetoucí. Přispět k tomu, aby lidský rod šťastně a požehnaně vzrůstal, to snad je ta největší milost, jaké se nám může na této zemi dostat“.⁶⁶

Malá dívka, na kterou vzpomíná Vincek na začátku povídky, je jeho vnučka. Vincek představuje přesný opak Ninočky. Ta na rozdíl od hlavního hrdiny není za žádnou cenu ochotna přizpůsobit se ani své vlastní dceři.

4.7 Podotknutí mistra těžké váhy

Povídka *Podotknutí mistra těžké váhy* se jako jediná od ostatních výrazně odlišuje jazykem. Vypravěčem je slavný pražský vzpěrač a zápasník Ferdinand, řečený „Vršovický Apollo“. Hned na začátku čtenářům sděluje, že ve vyprávění rozličných příběhů a v řečnickém umění není příliš zběhlý. Postava „mistra těžké váhy“ je jako jediná v povídkovém souboru takto charakterizována jazykem. Velmi jasně jazykově

⁶³ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 169

⁶⁴ Ibid., s. 174

⁶⁵ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 175

⁶⁶ Ibid., s. 179

kontrastuje s pátou povídkou *Úvahy zkušeného iluzionisty*. Zde se totiž vyskytuje řada cizích slov a odborných výrazů.

Na počátku povídky vypravěč zdůrazňuje odlišnosti mezi cirkusovými profesemi a vyjadřuje se k ostatním příběhům a tvrzením ostatních vypravěčů. Reaguje především na příběh Harryho Harweye, který se objevuje ve *Vyprávění hráče na xylofon*, a na *Povídku vysloužilého voltizéra*: „Vono se to hezky bájí ve čtyřnásobném saltu a vo skoku na koně“.⁶⁷

Podobně jako v ostatních povídkách se ihned v úvodu objevuje otázka, zda má žena natolik velký vliv, aby ovlivnila mužský výkon. Vypravěč toto tvrzení okamžitě razantně zavrhuje a domnívá se, že žádnou takovou inspiraci, aby předvedl mistrovský výkon, nepotřebuje. Tohle úvodní tvrzení je ale plně v rozporu s jeho následným činem. Jde bojovat o sto korun, jelikož si jeho žena Karolín velmi přeje nový kredenc. Jak sám tvrdí: „[...] a já proklínal kredenc, protože dybych nebyl měl na ni žáhu, tak bych se vůbec nebyl s Čongrem utkal.“⁶⁸

Po nečekané nabídce angažmá profesionálního bojovníka si jeho žena Karolín usmyslí, že touží mít doma vítězný zlatý pohár. Ferdinand se jí pokusí nesmyslný nápad vymluvit. Sám má totiž od svého nadřízeného nakázáno, dotčený zápas prohrát. Přesto jde kvůli spokojenosti své Karolín zápasit: „Taky nebejt Karolín, nikdy bych se nebyl proti šéfovi takhle postavil.“⁶⁹ Nakonec přiznává, že právě žena dokázala ovlivnit jeho výkon. Je zmiňováno, že pořádek existuje pouze mezi muži. Žena jej naopak dokáže narušit a rozvrátit. Sám od sebe by se nikdy proti rozhodnutí svého nadřízeného nedokázal postavit. Z čisté lásky by Ferdinand pro svou ženu udělal v podstatě cokoliv, jen aby byla šťastná.

V povídce najdeme výrazný reportážní charakter. Bass věcně a přesně popisuje i hodnotí zápas „Vršovického Apolla“ s Leopoldem Čongrem nebo zápas, který se uskutečnil v Americe.

⁶⁷ Ibid., s. 153

⁶⁸ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 189

⁶⁹ Ibid., s. 194

Postava Ferdinanda nepatří k typickým cirkusovým postavám. Významně se u něj projevuje závislost na domově a rodném kraji. Silákovi se v povídce nechce opustit domov a svou ženu. Velmi nerad odjíždí na zápas do daleké Ameriky.

Po prohraném zápase v Americe se k němu všichni obrátí zády: „Před hodinou slavenej muž a vobdivovanej borec, a teď našup postavenej na nulu [...] Živá duše si mne nevšimla, všecko se vode mne vodvrátilo, všecko vode mne uteklo“.⁷⁰

V cizině si sám se sebou neví rady. Všichni jej zavrhnou a od Ferdinanda se odvrací. Vsadili si na něj peníze a on jim je prohrál. Štěstí mu přinese setkání se svým krajanem. Sice je černocho, ale narodil se v Praze.⁷¹

4.8 Příhoda cirkusového kapelníka

Příhoda cirkusového kapelníka je víceméně anekdotou. Vlastní pointa se objeví v samém závěru této humorné příhody, kdy dojde k zesměšnění určitého typu postavy. Tématem povídky je osamocení a nezakotvenost člověka. Je zde nastolena otázka, zda je možné vyhnout se lidské družnosti, především rodině a přátelům.

Vypravěč popisuje své setkání s člověkem, který se „vzepřel osudu a rozhodl se osvobodit ze všech pout, jimiž lidská společnost bezděky svírá své příslušníky,“⁷² a toužil být osobně nezávislý. Je zde zdůrazněno, že pokud má člověk přátele a známé, musí se o ně zajímat. Hlavní hrdina rád konverzuje s cizími lidmi, jelikož ho s nimi nic nespojuje. Pokud totiž hovoří s někým neznámým, nemá svázané ruce. Zastává přesvědčení, že člověk je svobodný pouze mezi cizími lidmi. Mezi známými lidmi se člověk ztrácí, jelikož mu berou volnost a nezávislost a tím je způsobeno to, že z člověka zbude pouze to, co dovoluje konverzace, a tím je jen bezvýznamná prázdnota. Ostře se staví proti společnosti, která pouze ničí jedince.

Hlavním hrdinou je Čech, který pro tuto svou touhu nemít známé, přátele a rodinu uprchl do Ameriky. Nedožíváme se jméno ústředního hrdiny. S vypravěčem této povídky se paradoxně setkal právě v rodné zemi – ve vlaku do jižních Čech.

⁷⁰ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 201

⁷¹ Bass ve svém díle nerozlišuje mezi příslušníky různých rasových etnik.

⁷² BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 215

V povídce vystupují dvě protikladné postavy, které mají řadu odlišných rysů. Svým stylem povídka připomíná dialogy Sokrata s potulnými lidmi, které později sepsal Platon ve svých dílech.

Čech vypráví o svém životě v Americe, o tom, jak utekl, aby se nemusel setkávat s rodinou a přáteli. Lidé mu nevadí, ale ke společnosti mu stačí cizí a neznámí lidé, se kterými si občas pohovoří. Myslí si, že příbuzným se musíme ve všem podřizovat, zatímco neznámé lidi nic nespojuje, proto se nemusí myslet na nejrůznější detaily a konvence.

Zatímco v některých jiných povídkách je absence domova popisována jako trudný osud cirkusu, zde je tomu přesně naopak. Hrdina povídky to považuje za obrovskou výhodu.

Čech pracoval v Americe jako portrétní fotograf a se svým fotografováním se připojil k cirkusu Barnum & Bailey. Zde vytvářel lidem snímky na počkání, které ovšem po týdnu zčernaly, což byl promyšlený podvod na zákazníka. Jelikož jezdil z místa na místo, nikdo si na něj nemohl stěžovat, a jak sám říkal, „veškeren obchod světa je založen na dvou myšlenkách: na tom, co si myslí kupující a na tom, co si myslí dodavatel“.⁷³

Následně ale vymyslel nový vynález, který si nechal potvrdit na patentním úřadě. Rozhodl se totiž „nefotografovat“. Nastavil si několik diváků do určité polohy, a když dostali pokyn koukat se ke stropu, rychle jim utekl. Tím byli diváci pro všechny ostatní dokonale zesměšněni. Fotograf se své číslo rozhodl prodat do všech ostatních cirkusů a tak Cirkus Barnum začal postupně přicházet o diváky.

V samém závěru povídky fotograf vypráví, že se bude ženit. Chce začít žít spořádaný a obyčejný život. Ve vlaku se chlubí, že jeho budoucí žena má pouze jednoho bratrance, který pracuje u cirkusu v kapele. Domnívá se, že nebude mít na svatbě žádné příbuzenstvo. Vůbec netuší, že si s tímto jediným bratrancem povídá ve vagonu. Absurditou je, že tento jediný bratranec přijede na svatbu s celou svojí početnou rodinou.

4.9 Historie manéžního šaška

Hlavním tématem této povídky jsou minulost a vzpomínky, především na rodinu, a na to, co v člověku zanechají. Je zde přítomno zhodnocení života komedianta, jeho

⁷³ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 220

nekonečná láska k práci a k cirkusu, pro kterou žil až do poslední chvíle. Cirkusové umění a dřina dokáže člověka velmi rychle vyčerpat a takový člověk stárne dříve než ostatní.

Vypravěč putuje do Švédska se svým strýcem Agathonem, který se ho ujal, když jako dítě osiřel. V cirkusech nejprve vystupovali pod názvem Agathon & Syn s velmi úspěšným číslem. Později začal Agathon podléhat nejrůznějším zraněním a dokonce zapomněl, že vystupuje se svým blízkým příbuzným, jelikož ho zradila paměť. Cirkusu se ale nechtěl vzdát, a tak vystupovali pod novým názvem – Agathon & Partner. Agathon dokonce zapomněl, co kdysi uměl. Tím má být nesjpiš demonstrován nelehký osud cirkusáků, protože „komediant, ten své dílo dělá sám ze sebe, a když zestárne a ochabne, vleče s sebou jako tíživý stín, co bylo kdysi jeho chloubou.“⁷⁴ Okamžiku konce se všichni bojí, a proto tolik lpí na životě a práci. Cirkus pro artistry představuje celý svět.

Ústřední podivná postava se jmenuje Otte Kreuger, který žije v samotě, ale jakmile přijede cirkus, je ochoten vše opustit, aby si mohl zahrát své komediantské číslo. Kreuger byl výjimečný tím, že se dokonale dokázal převtělit do určité postavy a napodobit ji. Otte Kreuger nebyl herec, ale imitátor. Sám byl elegantní člověk, ale dokázal bravurně karikovat. V cirkusové manéži ho publikum zbožňovalo, avšak mimo cirkusové prostředí se k němu nikdo nepřiblížil.

Je zde předložena otázka, zda Otte Kreuger měl rád lidi, když se jich tolik stranil a raději žil ve své samotě. Tato rozporuplnost je narušena tím, že jednou Agathon onemocněl tak, že nemohl vystupovat a nechtěl, aby jejich číslo vypadlo z programu. Tak se stalo, že Kreuger dokonale napodobila Agathona a jejich číslo se uskutečnilo i bez něj. Svým vystoupením tak zachránil konkurenci a pomohl soupeři.

Když Agathon zemřel, byl jediný, kdo truchlil, právě Otte Kreuger. Povídka končí otázkou, zda to byl opravdu projev lásky nebo pouze pláč pýchy.

Postava se jménem Agathon se objevuje v Platonově díle *Symposion*, kde filozof pojednává o Érotu. Agathon byl starořecký básník a autor tragédií.

⁷⁴ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 233

4.10 Doslov mudrujícího excentrika

Poslední povídka jako jediná úzce souvisí s Bassovým románem *Cirkus Humberto*, jelikož zde vystupují postavy, které se v románu objevují, jako jsou starý Malina, Kerholec a Berwitz.

V úvodu autor předkládá čtenáři, že pravdu světa lze najít pouze mlčením a povídky jsou pouze smyšlené příběhy, které jsou zdánlivě velmi podobné historiím, které se dějí v reálném životě, ale ve kterých nelze dosáhnout pravdy. Z vyprávění si lidé vytváří svůj svět, ale na počátku bylo vždy slovo, čímž je poukázáno na spisovatelské řemeslo. Pomocí síly slova lze věrně zobrazit skutečnost, která ovšem není reálná.

Starý Malina odmítá povídky, a také se bojí okamžiku, kdy se lidé začnou plést pánu bohu do řemesla. Tím je také zakončeno to, co se projevuje ve všech povídkách, jelikož vše je v nich řízeno určitým vyšším principem. Jedinec čelí svému osudu, který nemůže ovlivnit a musí jej přijmout se všemi strastmi i radostmi. Ten, kdo život přijímá bez přemýšlení, má jistotu, zatímco lidské báje, fantazie a výmysly jen člověku popletou hlavu. Starý Malina byl zastáncem názoru, že povídky by neměly vůbec existovat, což je v rozporu s konceptem celé knihy. K tomuto postoji jej dovedl jeden osobní příběh, v němž došlo ke splnutí skutečnosti a báje.

V této povídce je vyprávěn příběh, kde hrdinou je exotický mladík, který se dokonale převtělí do známého románového hrdiny Julese Verna, Michaila Strogova. Je to ruský excentrik: „Zpěvák a tanečník v kočovné družině donských kozáků, kteří jezdili světem, protože baťuška car neměl pro ně dost peněz.“⁷⁵ Tento muž přišel do cirkusu Humberto, chtěl s ním putovat a jezdit na koni. Také je zde zdůrazněno, že u cirkusu může být kdokoliv, chudý i bohatý člověk, ale důležité je, že tyto umělce spojuje jedno – láska k cirkusu. Nikdo se také neptá na minulost, ale důležitá je pouze přítomnost a to, co člověk umí. V cirkusu také nikdo není vyhraněný a takřka všichni dělají všechno. Pokud by se chtěl někdo přidat k cirkusu, měl by dostat šanci každý.

Cirkusáci si Rusa pojmenovali podle literární postavy Vernova románu *Carův kurýr* (1876) jako Michaila Petroviče Strogova. Dříve totiž v cirkusu produkovali vystoupení, které bylo románem inspirováno. Jednalo se o jezdeckou pantomimu s názvem „Carův kurýr“, a tak se Berwitz rozhodl obnovit vzpomínku na toto představení.

⁷⁵ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 250

Strogov se dokonale dokázal sžít s životem své postavy a „tak se stal ten osud, že člověka, který neuměl číst ani psát, vecpali do postavy z románu. Minulost ztratil a přítomnost byla fantazie.“⁷⁶

Jednou přišel do šapitó muž, který mu jeho příběh pověděl, a ukázal mu knihu, ve které se o něm píše. V této chvíli se setkal smyšlený život se skutečným životem. Strogov věděl, že lidé dokážou lhát, ale nevěděl, že by mohly lhát také knihy. Tento příběh končí článkem v novinách, který symbolizuje „poslední, dokonalou formu romantické lži, aby z ní byla obecně platná pravda.“⁷⁷

Na konci se nachází ukončení celého povídkového souboru. Všechny povídky jsou vyprávěny během jedné noci. Jsme smrtelní a této smrtelnosti se vzpírají pouze naše legendy a báje, které přetrvávají, i když víme, že jsou nepravdivé. Lidé hledají pravdu, ale nejraději mají sny, a proto je jim dáno umění vyprávět.

⁷⁶ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 252

⁷⁷ *Ibid.*, s. 262

5 Kritická recepce Bassova díla s tematikou cirkusu

V protektorátní době vydal Bass *Cirkus Humberto* (1941), které je považováno za jeho nejslavnější dílo s tematikou cirkusu, a následně povídkový soubor *Lidé z maringotek* (1942). Kritická recepce obou Bassových děl ovšem nebyla příliš početná, což je vzhledem ke kulturním a literárním poměrům za protektorátu logické.

Román *Cirkus Humberto* byl podle Jaroslava Kuncce velmi populární mezi čtenáři: „Bezprostřední vztah Bassův k drobnému člověku, shovívavý humor a absolutní odborná znalost prostředí i moudré prohrání kmenového českého charakteru získaly knize nebývalou sympatii“.⁷⁸

Kritici nebyli jednohlasně pozitivního názoru. Vytýkali Bassovi zejména nedostatečně prokreslenou psychologii postav, které vnímali jako povrchní a idylické.

Jan Blahoslav Čapek v periodiku *Naše doba* vytýkal Bassovi přílišnou idealizaci postav: „Přes všechnu pitoresknost a množství detailních odpozorovaných vlastností se jeví Bassovi cirkusáci příliš plošně; jsou většinou osvětleni přísvitkem dobré pohody, jsou celkově idealizováni; skutečný cirkusový život nevypadal zvláště v dobách dřívějších tak vyrovnaně a idylicky, jak by se zdálo z líčení Bassova“.⁷⁹

Václav Černý se ve své recenzi zaměřuje také na kritiku psychologie postav: „To je figurkářství, ne však psychologie“.⁸⁰ Bassovy postavy jsou podle jeho názoru idylické a pouze povrchní. Jedinou podstatnou a zvláštní bytostí je cirkus, respektive jeho duše, která je společná všem jednotlivcům. Přesto Černý přiznává, že Bassovo dílo čteme s rozkoší, když spisovatel čtenářům odkrývá tajemství cirkusového prostředí, které zná do nejmenších detailů. Bass čtenáři nejprve podrobně popsal genezi cirkusu a zároveň jej přesvědčil, že se jedná o samostatný svět s vlastním řádem a pravidly, kdy hlavní roli hraje sebeobětování a ochota ve prospěch celku. Václav Černý ke konci své recenze označil *Cirkus Humberto* za exemplární dílo.⁸¹

⁷⁸ KUNC, Jaroslav. *Slovník soudobých českých spisovatelů: krásné písemnictví v letech 1918-1945, Díl I, A-M*. op. cit. s. 27.

⁷⁹ *Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální*. Praha – Královské Vinohrady: Jan Laichter, 1942, 49(1-10). s. 182.

⁸⁰ *Kritický měsíčník*. Praha: František Borový, 1941, 4, č. 5–6, s. 246

⁸¹ *Ibid.*, s. 247

V návaznosti František Buriánek ve své učebnici z počátku padesátých let uvádí, že Bass neproniká do hloubky společenských poměrů a jeho postavy jsou spíše žánrové a charakteristické.⁸²

Václav Černý v *Kritickém měsíčníku* z roku 1941 publikoval rozsáhlou recenzi, kde hned na začátku zmiňuje, že *Cirkus Humberto* není dokonale komponovaný román, ale spíše je „do dvou třetin historií cirkusu a v poslední třetině historií pražského varieté“.⁸³ Podle Černého si tyto dva aspekty vzájemně odporují a bylo by možné z nich vytvořit dva odlišné romány. Bass svůj *Cirkus Humberto* „nevypráví, pak *povídá* (není pro to jiného upřímného jména) s obšírnou a řídkou snadností“.⁸⁴ Snad proto si získal oblibu u širokého spektra čtenářů a autor jim následně věnoval sbírku povídek, jež jsou rovněž podány spíše jako *povídání*. Podle Mojžíry Grygara tím Bass chtěl svým čtenářům nejen poděkovat, ale zároveň poukázat na souvislost mezi oběma prozaickými knihami.⁸⁵

Dobové reakce na Bassovo dílo *Lidé z maringotek* nebyly nijak početné. Veškeré články vyzdvihují Bassův detailní popis cirkusového prostředí.

Bohumil Polan v roce 1942 publikoval v *Lidových novinách* recenzi, v níž uvedl: „Převládá čistý epický zřetel nad analytickou snahou, vypravěčský esprit nad lyrickým vznosem, chytrá vynalézavost fabulistova nad vůlí psychologického zahloubání“.⁸⁶

František Borový k prvnímu vydání povídek *Lidé z maringotek* v roce 1942 napsal: „Velké vášně lidských srdcí a kruté paradoxy osudu srážejí se tu s kuriózními historiemi a groteskními situacemi, vytvářejíce tak překvapující pořad, ne nepodobný okouzlující a vzrušující všehochuti cirkusového programu.“⁸⁷

Kritika také oceňovala, že autor po tak obsáhlém románu, jako je *Cirkus Humberto*, byl schopný vydat ještě další knihu se stejnou tematikou: „Zvláště když tato invenční síla znamená přidávat k navršené mnohosti stejnorodé vypravěčské látky věci vskutku nové,

⁸² BURIÁNEK, František a Univerzita Karlova. *Česká literatura od 90. let 19. století do r. 1945: [Určeno] pro posluchače filologické fak.* Praha: SPN, 1953. s. 160

⁸³ *Kritický měsíčník*. op. cit., s. 245

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ GRYGAR, Mojžíra. Manéž – jeviště světa. In BASS, *Lidé z maringotek: příběhy jedné noci*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 185

⁸⁶ *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelství Lidové strany v Brně, 1942, 50, s. [4b]

⁸⁷ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek: (příběhy jedné noci)*. op. cit., s. [1b]

tedy opravdu doplňovat a nejenom planým opakováním roztahovat okruh jedné oblasti látkové“.⁸⁸

Na povídkách *Lidé z maringotek* Bohumil Polan ocenil přesvědčivý popis a líčení prostředí, charakterů jednotlivých postav, iluzí plných kouzelnických triků, cyklistický závod nebo dokonce přepis nářečí.⁸⁹

Jak na závěr své studie dodává Erik Gilk: „Jakkoliv byly předešlé závěry ve zveřejněných recenzích z pochopitelných důvodů opatrně obcházeny a nahrazovány méně nebezpečným konstatováním, čeští čtenáři Bassovu apoteózu českých vlasteneckých ideálů bezpochyby rozpoznali. Především tím si román, formou ani obsahem nikterak objevný, vydobyl obrovskou čtenářskou popularitu nejen v protektorátních letech“.⁹⁰

Jaroslav Kunc ve svém slovníku uvádí: „Jsou to kuriózní historky a milostné osudy lidí, jež Bass obdařuje gentlemanstvím a velkými vášněmi. Vtipně stmelil příběhy roztočivých typů cirkusáckých světoběžníků a varietních umělců s bohatým erotickým životem [...], jejichž zápletky jsou tkány z rozporu umění a citů a vážnou nejednou v konvenci“.⁹¹

⁸⁸ *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1942, 50, s. [4b].

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ GILK, Erik. *Ke vzniku a recepci Bassova protektorátního románu*. op. cit., s. 98

⁹¹ KUNC, Jaroslav. *Slovník soudobých českých spisovatelů: krásné písemnictví v letech 1918-1945, Díl 1, A-M*. Praha: Orbis, 1945. s. 27

6 Leitmotiv cirkusu

Hlavním motivem povídkového souboru *Lidé z maringotek* (1942) je jednoznačně motiv cirkusu, který je možné označit za leitmotiv, tedy „motiv procházející celým literárním dílem“.⁹²

Bass seznámil čtenáře s neznámým a exotickým prostředím cirkusu a se vším, co k němu patří. „Slovo cirkus se stalo v obecném pojetí synonymem chaosu, improvizace, nepořádku. Zcela neprávem. Bass ukazuje, jak musí být každé představení a každý jednotlivý výstup pečlivě a do nejmenších podrobností připravován a jak úspěch záleží jen na dokonalé souhře celého pracovního kolektivu“,⁹³ poznamenává Mojmir Grygar.

Ústředními postavami v téměř všech povídkách jsou cirkusáci. Všichni svůj život přizpůsobili práci v cirkusu. Bydlí v maringotkách, cestují po světě s cirkusovým stanem a vše je podřízeno tomuto umění. František Götz ve svém pojednání uvádí: „Bass zde předvedl bohatě prokreslený obraz velkého cirku, jenž má zvláštní duši, svůj rytmus a sytou atmosféru. A také svůj zvláštní lidský rod.“⁹⁴

Čtenář cirkus vnímá jako uzavřený mikrosvět, který je odstříhnutý od světa vnějšího. Jak uvádí Mojmir Grygar: „Pro Basse byl ohraničený prostor cirkusové manéže a maringotek jevištěm nejrozmanitějších lidských osudů a dramát, mikroskopem, v němž vládly stejné životní zákonitosti – ať v rovině psychologické nebo sociální, které ovládaly životní kolotání tam venku za cirkusovou ohradou, za barevnými záclonkami komediantských vozů.“⁹⁵

Obě Bassova díla nejsou psána z pohledu diváka, který vše nezúčastněně pozoruje, ale právě naopak. Čtenář jako by se přímo ocitl v tomto uzavřeném světě a podílel se na jeho existenci. Pozornost je soustředěna pouze na cirkus a vše s ním spojené.

⁹² VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 198

⁹³ GRYGAR, Mojmir. O všednosti a zázračnosti manéže. In BASS, *Lidé z maringotek: příběhy jedné noci*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963, s. 8

⁹⁴ GÖTZ, František. *Na předělu: krise světa v zrcadle literatury a dnešní vývojové perspektivy*. V Praze: Nakladatelské družstvo Máje, 1946, s. 147

⁹⁵ GRYGAR, Mojmir. Manéž – jeviště světa. In BASS, *Lidé z maringotek: příběhy jedné noci*. Praha: SNKLU, 1966, s. 185

V obou dílech se objevuje řada dílčích motivů. Dominantní je v povídkách *Lidé z maringotek* motiv lásky a její různé podoby. Pozoruhodné je, že Bass lásku nijak neanalyzuje, v jeho podání láska spíše dokresluje příběhy a činí je napínavějšími.

7 Platonův *Symposion* a jeho vliv na povídkový soubor

První povídka ze souboru *Lidé z maringotek* (1942) lze považovat za analogii k Platonovu dialogu *Symposion*, který má obdobnou kompozici. V obou zmíněných dílech lze najít řadu podobností, které zde budou následně vysvětleny.

Za první společný znak obou děl je možné považovat jejich časoprostor, obě se odehrávají na hostině. V povídce hrabě nesouhlasí s myšlenkou, že se lidé snaží odhalit tajemství smrti a záhrobí. Pokud bychom brali v souvislost pouze Platonovo dílo, lze chápat tuto zmínku jako odmítání díla *Faidón*, kde se Platon zabývá otázkou smrti.

Jak v Bassově povídce, tak v Platonově dialogu je ústředním tématem rozprava o řeckém bohu Erótovi a smýšlení o věcech lásky a krásy. Každý má na lásku vlastní názor, který se snaží předložit.

V Platonově dialogu se nejprve postava Faidrose dokládá, že láska je zdrojem pravdy a ctností. Snaží se to dokázat na příkladu s bojovníkem, který se nevzdá, jestliže jej sleduje jeho milá, protože by se musel před ní stydět. Toto přesvědčení lze najít v průběhu celého povídkového souboru, kdy se všichni muži snaží svým výkonem co nejvíce zalíbit ženě a neúspěch nepřipadá v úvahu.

V povídce se také objevuje rozprava o bohyni Afroditě: „Je dvojí Afrodita, Urania čili nebeská, a Pandemos, pozemská...“⁹⁶ Podobně je tomu u Platona, který zmiňuje, že stejně jako Afrodity jsou také dva Erótové, její synové. Zde se projevuje dvojakost krásy.

Platon také píše o lásce: „Ta věc není jednoduchá, a jak bylo řečeno již na začátku, není sama o sobě ani krásná, ani ošklivá, nýbrž když se koná krásně, je krásná, když ošklivě, ošklivá. Ošklivě pak znamená býti po vůli špatnému člověku a špatným způsobem, krásně však dobrému krásným způsobem. Špatný jest onen obecný milovník, který miluje více tělo než duši; také není ani stálý, poněvadž miluje věc nestálou.“⁹⁷

Ve druhé povídce *Vyprávění hráče na xylofon* je vyprávěn příběh Harryho Harweye a analogicky k němu příběh jednoho tragického milostného trojúhelníku. Podobně jako Platon uvádí, že „touha a snaha po celku se jmenuje láska.“⁹⁸ Také v Bassově povídce se projevuje touha muže po ženě, aby tvořili jeden společný celek, a tato touha muže žene

⁹⁶ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 31

⁹⁷ PLATON. *Symposion*. op. cit., s. 27

⁹⁸ *Ibid.*, s. 36

k neuvěřitelným výkonům. Podobně jako Platon se tu tvrdí, že kdybychom došli do cíle lásky, tak bychom se vrátili k lidské přirozenosti. Jakmile muž ženu získá, nepotřebuje se už burcovat k neuvěřitelným výkonům, ale stačí mu výkony průměrné. Bass píše, že Harwey dělal vše ze dvou důvodů: „z touhy po ženě a strachu z ní.“⁹⁹ Luise nebyla nijak krásná, stejně ani opička Nana. Krása ale v lásce není podstatná.

V Platonově dialogu vystupuje postava Agathona, který pozval své hosty k sobě domů na hostinu, jelikož oslavuje svůj úspěch v řecké dramatické soutěži. Jméno Agathon se objevuje také v Bassově díle, v povídce *Historie manéžního šaška*. Tyto postavy lze postavit do určitého kontrastu, jelikož Agathon je v Platonově dialogu mladý muž, plný životní energie. Naopak Bassův Agathon je starý cirkusák, který se nehodlá vzdát svého vystoupení.

⁹⁹ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 59

8 *Cizinec Alberta Camuse vs. Bassova Povídka krále střelců*

Při čtení Bassovy třetí povídky si můžeme uvědomit výrazný vliv existencialistické filozofie a značnou podobnost s románem *Cizinec* francouzského spisovatele Alberta Camuse. Obě díla byla navíc vydána v roce 1942, a lze mezi nimi najít velké množství podobností.

Povídka krále střelců je v souboru *Lidé z maringotek* (1942) značně specifická. Jako jediná totiž nepojednává o osudu cirkusáka, ale jejím hrdinou je mladý důstojník, který odejde do ciziny splnit tajný a důležitý úkol.

Výrazným znakem je věta, která se v *Povídce krále střelců* několikrát opakuje: „Žena je buď Eva, nebo Marie.“¹⁰⁰ Tuto větu lze interpretovat dvěma způsoby. Jak již bylo výše zmíněno, žena je pro Delaunaye buď biblickou Evou nebo silnou Marií, jako znak Starého nebo naopak Nového zákona. V souvislosti s *Cizincem* to ale může být interpretováno také tím způsobem, že žena je oddaná a věrná Eva nebo milenka Marie, která vystupuje právě v Camusově románu.

Spolu s Camusovým hrdinou Mersaultem má Bassův hrdina společnou především skutečnost, že oba vystřelili po člověku. Mersault z neznámých důvodů a Delaunay v sebeobraně. Oba byli potom odsouzeni k vězení, ačkoliv soud neměl dostatek relevantních důkazů.

Shodným znakem je i prostředí. Camusův příběh se odehrává v Alžíru, tedy v severní Africe, kde se mluví francouzsky. Bassova povídka je zasazena do Španělska, ale hrdina mluví dokonale francouzsky a neznámá ruská tanečnice odjíždí právě do „francouzské severní Afriky.“¹⁰¹

Oba ve vězení přemýšlí nad svým životem a vzpomínají na minulost. Najednou se jejich neomezená svoboda přeměnila na pouhou vězeňskou celu. Spojují je vzpomínky na ztracený život. Mersault se nakonec musí smířit se svým osudem: „[...] toho dne jsem přijal celu jako svůj domov a poznal jsem, že život pro mě začíná a končí v jejich zdech.“¹⁰² Obdobně uvažuje Delaunay: „Neomezená svoboda se mu změnila v právo na osm krátkých kroků, širošíř svět se scvrkl na čtyři stěny s kavalcem a se železnou lžící

¹⁰⁰ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 65

¹⁰¹ Ibid., s. 83

¹⁰² CAMUS, Albert. *Cizinec; Pád*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1966, s. 58

a jako vzdálený sen mu věčným tichem samoty zněly zpěvy a fandanga sevillské ferie, poslední vzpomínka na ztracený život.“¹⁰³

Podobný charakter má i pojetí lásky. Přestože Mersault nedává najevo své city, představuje si ve vězení Mariinu tvář. Podobně Delaunay zpočátku Clementicitu bere jako zpestření a zábavu, ale posléze dojde k transformaci jejich lásky v lásku věrnou a oddanou.

Oba hrdinové se s vězeňským životem těžce vyrovnávají, ale důležité jsou jejich vzpomínky: „Nakonec mě dlouhá chvíle naprosto přestala tížit, když jsem se naučil vzpomínat.“¹⁰⁴ Delaunay si ve věznici vymyslel vlastní orloj, který fungoval na základě světla, které pronikalo na podlahu oknem vězeňské cely: „Jakmile však vysvitlo slunce, vracel se ke svému světelnému orloji, neboť nad ním byl spjat s tokem dní a měsíců, a čas, tento hrozný nepřítel jeho bytosti, klesal mu na pouhou hmotu, kterou krájel, dělil, odpočítával, jako by šlo o nějakou vyšší povinnost.“¹⁰⁵ Naopak Mersault počítal věci ve svém pokoji: „Čím víc jsem na to myslel, tím víc zapomenutých nebo nepovědomých věcí se mi podařilo vylovit z paměti.“¹⁰⁶

Výrazný rozdíl nacházíme na konci obou příběhů. Bassův hrdina dostává amnestii a je propuštěn z vězení. Setká se s milovanou Clementicitou a z existenčních důvodů se přidá k cirkusu jako král střelců Gransevil. Mersaulta v díle francouzského autora čeká poprava.

¹⁰³ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 84

¹⁰⁴ CAMUS, Albert. *Cizinec; Pád*. op. cit., s. 62

¹⁰⁵ BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. op. cit., s. 88

¹⁰⁶ CAMUS, Albert. *Cizinec; Pád*. op. cit., s. 62

9 Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce bylo především podrobně se zaměřit na Bassův povídkový soubor *Lidé z maringotek* (1942), který není literárními badateli příliš zmiňován, často bývá opomíjen a upozadován.

V bakalářské práci je představen celkový koncept Bassova díla *Lidé z maringotek* z roku 1942 s podrobnými interpretacemi jednotlivých povídek. Ve všech povídkách můžeme nalézt dva důležité motivy, které texty vzájemně propojují a spojují do jednoho celku. Jedná se o motiv cirkusu, který je leitmotivem celého souboru, a motiv lásky. V povídkách se objevují nejrůznější varianty a modifikace těchto dominantních motivů.

V povídkovém souboru *Lidé z maringotek*, věnoval Bass pozornost osudům jednotlivých hrdinů. Proto jsme se také soustředili na analýzu postav.

Překvapivým zjištěním bylo, že se v povídkovém souboru poměrně často objevují myšlenky antických filozofů, zejména Platona, a také pozdějšího existencialistického filozofa Alberta Camuse. Vliv Platonova díla *Symposion* je nejvíce patrný v první povídce, kde lze najít řadu podobností. Ačkoliv *Cizinec* od Alberta Camuse i *Lidé z maringotek* vyšly ve stejném roce, najdeme v nich řadu prvků, které jsou společné pro obě zmíněná díla. Podrobnější analýza byla předložena v samostatných kapitolách.

V samém závěru práce jsou zmíněny vybrané recenze dobových literárních kritiků. Přestože dílo bylo mezi čtenáři velmi populární, literární kritika byla mnohem různorodější a poukazovala i na slabiny Bassových povídek.

10 Anotace

Příjmení a jméno autora: Skácelová Tereza,

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název bakalářské práce: *Lidé z maringotek* v kontextu tvorby Eduarda Basse

Jméno vedoucího bakalářské práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Počet znaků: 76 205

Počet titulů použité literatury: 24

Klíčová slova: Lidé z maringotek, Eduard Bass, cirkus, tematika cirkusu, dobová kritika, Platon, Albert Camus, postavy

Bakalářská práce pojednává o díle *Lidé z maringotek* v kontextu tvorby Eduarda Basse. Hlavním tématem práce je podat analýzu tohoto povídkového souboru, představit ústřední postavy a upozornit filozofické prvky, které se v povídkách objevují. Na začátku práce je stručně nastíněn autorův život a tvorba. Ústřední část se zabývá interpretací jednotlivých povídek a postav. Další část je věnována filozofické reflexi a závěr práce se soustředí na dobovou literární kritiku Bassova díla.

Abstract:

The thesis with the novel 'Lidé z maringotek' in the context of Eduard Bass's work. The main theme is to provide the analysis of this short story collection, introduce main motifs and reflect Bass's depiction of a Czech man in his circus-themed books. A brief summary the thesis focuses on the critical reception of the short story collection 'Lidé z maringotek'.

Keywords: Eduard Bass, circus, circus theme in literature, Platon, Albert Camus, characters

11 Literatura

Primární literatura

- BASS, Eduard. *Lidé z maringotek: (příběhy jedné noci)*. Praha: Fr. Borový, 1942
- BASS, Eduard. *Lidé z maringotek*. Praha: Československý spisovatel, 1954
- CAMUS, Albert. *Cizinec; Pád*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1966
- Platón. *Symposion*. 6. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platonovy dialogy; sv. 4

Sekundární literatura

- BURIÁNEK, František a Univerzita Karlova. *Česká literatura od 90. let 19. století do r. 1945: [Určeno] pro posluchače filologické fak.* Praha: SPN, 1953
- BRANALD, Adolf. Povídkář Eduard Bass. In BASS, *Povídky*. Praha: Československý spisovatel, 1956
- ČERVENÝ, Jiří. *Červená sedma*. Praha: Orbis, 1959
- FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985
- GILK, Erik. *Ke vzniku a recepci Bassova protektorátního románu*. Bohemica litteraria. Brno: Filozofická fakulta MU, 21 (1), 2018
- GÖTZ, František. *Literatura mezi dvěma válkami: (výbor z díla)*. Praha: Československý spisovatel, 1984
- GRYGAR, Mojmír. Manéž – jeviště světa. In BASS, *Lidé z maringotek: příběhy jedné noci*. Praha: Československý spisovatel, 1966
- *Kritický měsíčník*. Praha: František Borový, 1941, 4, č. 5–6
- KUNC, Jaroslav. *Slovník českých spisovatelů beletristů: 1945-1956*. Praha: SPN, 1957
- KUNC, Jaroslav. *Slovník soudobých českých spisovatelů: krásné písemnictví v letech 1918-1945, Díl 1, A-M*. Praha: Orbis, 1945
- *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1942, 50
- MACHALA, Lubomír a kol.: *Panorama české literatury (1) do roku 1989*. Praha: Knižní klub, 2015
- MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2005

- *Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální.* Praha - Královské Vinohrady: Jan Laichter, 1942, 49(1-10)
- *Přítomnost: nezávislý týdeník.* Praha: František Borový, 1930, 7 (44)
- *Přítomnost: nezávislý týdeník.* Praha: František Borový, 1934, 11 (30)
- SKALIČKA, Jiří. *Eduard Bass – cesta osobnosti.* Česká literatura, 37 (1), 1989, s. 54-62
- STORIG, Hans J. *Malé dějiny filozofie.* Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2007
- *Studentský časopis.* Praha: Borový, 1940, 20 (3)
- V. F. S.: Eduard Bass: Klapzubova jedenáctka. *Přítomnost: nezávislý týdeník.* Praha: František Borový, 1928, 5 (37)